

בלתי ידועות כ"כ, מהם רואים שהיו אלו שלא הלכו בתלם בנידון זה. נרדה נא ונראה.

(א) לפני הקמת מדינת ארה"ב, כשמלכות בריטניה משלה על יבשת אמריקה, הגיע לפה שד"ר מחברון, הרב רפאל חיים קריגל, והדבר ידוע שהוא היה נוכח בזמן התפילה בכנסיה.³ (ב) הגאון רבי יוסף משאש, בשו"ת מים חיים חלק ב, יו"ד סי' קח, מעיד על עצמו שנכנס לכנסיה כדי ללמוד על טיב הנצרות. וז"ל: "עמדתי על ענין הנוצרים בעבודתם והפצרתי ביהודי אחד מכיר כומר אחד גדול אדוק מאד בדתו, להציגני לפניו לשאול את פיו על רזא דנא, וכן היה נתועדנו שלושתנו בבית תפלתם." אחרי שחקר בדבר בא למסקנה שאין לה לנצרות עם הע"ז ולא כלום. אולם דא עקא, שהוטעה ע"י הכומר, או לא הבין מה שאמר לו. לדוגמא, כשהגר"י משאש שאל מדוע קורין לישו בן אלהים, השיב הכומר: "פירוש אלהים הוא מלאך כמו בני-האלהים האמור באיוב, שפירושו מלאכים, ולא כמו שאנו מעליבים אותם ואומרים עליהם שהם מאמינים בשתוף אב בן ורוח, ומפרשים אלהים על המקום ב"ה חלילה, רק הם מאמינים באל אחד מיוחד בתכלית האחדות." (מריה דאברהם! אם הבין הגר"י משאש אל נכון את דבריו של כומר זה, הרי לא זו בלבד שהטעה את הגאון במילתא דעבידא לאגלויי אלא שהוא בעצמו כפר באחד מעיקרי הדת שלו!)

מצאתי עוד מקרים של יהודים שנכנסו לכנסיות (כוונתי לאלו שעשו את זה בבחירתם החפשית, וידוע שהרבה פעמים היו היהודים אנוסים והוכרחו להכנס לכנסיות ולהיות שם כדי לשמוע את דרשות הכומר וכיו"ב). (ג) עמנואל הרומי (במחברת כא) כותב: "ויהי היום נכנסנו להיכל הגדול אשר לנוצרים. וסביב להיכל היו קברות המלכים האדירים והסגנים ההחורים, כתוב על כל אחד מהם מליצות צחות וקניות ערבות . . . יכנעו בעבורם הלבבות השומעות וישימו עיני הלב דמעות והגאווה נכנעות והברכים מתנפלות וכורעות." (ד) הרי"א ממודינא כתב על עצמו: "בימים האלה אנכי הולך פעמים רבות אל חברת מלומדים אל דרשותיהם."⁵ המלומדים הם כומרים ואין ספק שנשאו את דרשותיהם בכנסיות. למי שרוצה למצוא סמוכין בהלכה, בגדר "מעשה רב", ברור שאי אפשר להביא ראיות מאנשים כאלו, כי לא ללמד על הכלל יצאו. הדבר פשוט לגבי עמנואל ואפילו לגבי הרי"א ממודינא שהיה למדן גדול, מכל מקום אפשר לתארו כ"איש הפכפך", כלשונו של בעל שו"ת ציץ אליעזר, חלק יג סי' יב.

אולם הגאון הראש"ל רבי יעקב מאיר אכן היה אחד מגדולי הדור ומצאתי שלכאורה הוא נכנס לכנסיה כשראה צורך. וכך כתב גד פרומקין:

הנמצאות במקומות אלו, בהן רואים את ה"קדושים" של דת הנוצרות? בנקודה זו לא דן הגר"ד בתשובתו. וראה לקמן בהערה 10.

3. ראה *Encyclopaedia Judaica*, vol. 5 col. 18.

4. מחברות עמנואל, בעריכת א. מ. הברמן (תל-אביב, תש"ו), עמ' 595.

5. כתבי הרב יהודה אריה ממודינה, בעריכת יהודה בלוי (בואפעסט, תרס"ו), עמ' 48.